

KLASİK TÜRK EDEBİYATININ BİLİNER İLK KADIN ŞAİRİ: ZEYNEP HATUNFİRST

KNOWN FEMALE POET OF CLASSICAL TURKISH LITERATURE: ZEYNEP HATUN

Dr. Mustafa Sarper ALAP

Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale/ Türkiye
ORCID ID: 0000-0003-0537-8152

Cite As Alap, M.S. (2021). "Klasik Türk Edebiyatının Bilinen İlk Kadın Şairi: Zeynep Hatunfirst", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:6, Issue:22, pp:198-202

ÖZET

Klasik Türk edebiyatında çeşitli dönemlerde birçok şair meşhur eserler vermişlerdir. Klasik Türk edebiyatında özellikle çok sayıda erkek şair yer almaktadır. Erkek şairlerin yanı sıra çok meşhur kadın şairler de önemli eserler vermişlerdir. Bu şairler arasında Zeynep Hatun, Mihri Hatun, Hürrem Sultan, Ani Hatun, Leyla hanım, Şeref Hanım, Feride Hanım, Nigar Hanım, Adile Sultan, Hubbi Hatun, Fitnat Hatun, Habibe Hanım, Münire Hanım, Şeref Hanım gibi pek çok Kadın şair bulunmaktadır.

Türkiye'de kadın şairler ile ilgili kitaplar, makaleler ve tezler yazılmıştır. Klasik Türk edebiyatında yer alan kadın şairlerden bilinen ilk kadın şair Zeynep hatun'dur. Zeynep Hatun eseri bilinen ilk kadın şairdir. Şairin doğum yeri olarak bazı kitaplarda Kastamonu denilirken bazı kitaplarda da doğum yeri Amasya olarak belirtilmiştir. Zeynep Hatun, çocukluğunda ve gençliğinde çok iyi bir eğitim almıştır. Bunun yanında Arapça ve Farsça dillerini öğrenmiştir ve özellikle Farsça dilini çok iyi kullanmıştır ve müziğe de büyük bir ilgi duymuştur. Zeynep Hatun, çok iyi bir evlilik yapmıştır ve çok önemli eserler yazmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk, edebiyat, kadın, şair

ABSTRACT

In classical Turkish literature, many poets have produced famous works in various periods. There are especially many male poets in classical Turkish literature. Besides male poets, famous women poets also produced important works. Among these poets, there are many female poets such as Zeynep Hatun, Mihri Hatun, Hürrem Sultan, Ani Hatun, Leyla Hanım, Şeref Hanım, Feride Hanım, Nigar Hanım, Adile Sultan, Hubbi Hatun, Fitnat Hatun, Habibe Hanım, Münire Hanım and Şeref Hanım.

In Turkey, various writers have written books about women poets in Turkey and some writers wrote articles and thesis. Zeynep Hatun is the first female poet known among women poets in classical Turkish literature in 15 th century. Zeynep Hatun is the first woman poet whose work is known. While the birthplace of the poet is called Kastamonu in some books, it is stated as Amasya in some books. Zeynep Hatun received a very good education in her childhood and youth. In addition, she learned Arabic and Persian languages and especially used Persian language very well and took a great interest in music. Zeynep Hatun had a very good marriage and wrote very important works.

Key words: Turkish, literature, woman, poet

1. GİRİŞ

Türk edebiyat tarihinde adları bilinen ilk kadın şairler XV. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde sarayda ve saray çevrelerinde yetişen bu şairler, medreselerde eğitim gören aydınların Arap ve Fars edebiyatını örnek alarak meydana getirdikleri divan şiiri çevrelerinde böylesi bir geleneğin doğup yüzyıllardır boyunca sürmesi başla başına incelenmeye değer bir edebiyat olayıdır.¹

XV. asır, Divan edebiyatında isim yapmış, şöhret yapmış kadın şairlerin belirlediği asırdır. Bu hadise, Divan şiir lisanının ve Divan kültürünün, ev ve aile harimine nüfuz ettiğini gösterir; bu kültürün, ev kadınları ve genç kızlar arasında yayıldığını; şehir kadınlarının, şiir ihtiyacını; hatta okuma, yazma ihtiyacını tatmin edecek bir sevgi ve alaka kazandığını belirtir.²

2. ZEYNEP HATUN

On beşinci yüzyılda adı bilinen ilk kadın şairimiz Zeynep Hatun'dur. Asıl adı Lâtifi Tezkiresi'nde Zeynü'n-nisâ ve doğduğu yer Kastamonu olarak geçmektedir.³ Bazı kaynaklar Zeynep Hatun'un asıl adının Zübeyde olduğunu söylerse de bir kısım kaynaklar asıl adının Zeynü'nisa olduğunu işaret ederler.⁴ Lâtifi'ye göre bir sanat adamının kızıdır. Aşık Çelebi Amasyalı olduğunu yazmıştır.⁵ Babasının Amasya'da kadılık yaptığı ve Amasyalı olduğu eski kaynaklarda belirtilmektedir. Murat Uraz'da Zeynep Hatun'un Amasyalı olma olasılığının daha kuvvetli olduğunu yazmıştır.⁶ Osmanlı Müellifleri'nde babasının Amasyalı Kara Belâfi

¹ Emin Bilir, Osmanlı Kadın Şairleri, Yüzyüze Yayınları, İzmit, 2005, s. 9

² Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1. Cilt, M.E.B. Yayınları, 1983, 451-452

³ Müjgan Cunbur, Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri, Türk Kadınları Kültür Derneği, Sarıyıldız Ofset, 2011, Ankara, s. 16

⁴ Serhan Alkan İspirli, Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum, 2007, s. 31-32

⁵ Cunbur, a. g. e., s. 16

⁶ Bedihan Tamsöz, Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi, Ayyıldız Yayınları, 1994, Ankara, s. 9

Mehemmed Çelebi adlı bir kadı olduğu tekrarlanmıştır, ancak adı geçen zat, asrın ikinci bir divan şâiri Mihri Hatun'un babasıdır.⁷ Babası kendisindeki yeteneği görünce onu her konuda yetiştirdi. Farsça divanlar ve Arapça kasideler okuttu. Zeynep Hatun, Farsça ve Arapça şiirler yazdı. Mihri Hatun ile aralarında latifeler ve karşılıklı şiir söyleşmeleri vardır.⁸

Zeynep Hatun, o dönemde pek çok kadının elde edemeyeceği bir şansa sahipti. Kültürlü ve kendisini destekleyen bir babası vardı. Arapça ve Farsçayı evde babasından öğrenmiş, Arap ve Fars edebiyatıyla ilgilenmiştir.⁹Farsça şiir yazacak kadar Fars edebiyatını iyi biliyordu.¹⁰

Zeynep, Amasya kadılarında İshak Fehmi Efendi ile evlendirilmişti.¹¹ İshak Efendi de sanatseverdir, böylece Zeynep Hatun'un sanatla olan bağı daha da güçlenir.¹² Diğer kadın şairlerin tersine şiir çalışmalarına eşi zorluk çıkarmamıştır. Zeynep, müziğe yeteneği nedeniyle şarkılar yazmış, besteler yapmıştır.¹³

Zeynep Hatun divan edebiyatının on beşinci yüzyılda yaşamış adı ve eseri bilinen ilk kadın şairdir. Fatih Sultan Mehmet adına oluşturduğu söylenen divanı henüz bulunamamıştır. Şairin yalnızca mecmua ve tezkirelerde bulunan iki şiirinden onun yaşadığı dönemin güçlü şairlerinden birisi olduğu, divan oluşturacak kadar şiir yazdığı anlaşılmaktadır.¹⁴

Onun hakkında "...Taife-i nisânın ehl-i akl ü temyîzidir. Sultan Bayezid devletinde ve Sultan Ahmed hizmetinde Mihri'yle muasırlar imiş ve kadie ve medhiyyeler virmeğe mübâşirler imiş. Mihri izdivâcdan âr idüp olanca tecerrüd ile geçinmiş, Zeynep ere varup eri hükmünde olup ş'irden ve ricâ ile musâhabetden çekinmiş" diyerek Meşâîrû's-Şuara isimli eserinde görüşlerini bildiren Aşık çelebi'ye Mehmet Zihni de şu sözlerle katılarak; "...kendisi kadın idi ama söz ve şiirinde her bir çehrenin güzelliklerini belirtirdi. Bu davranışıyla erkekler kendisine hayrandı." der.¹⁵

Zeynep Hatun, süsten ve gösterişten şiddetle kaçınır. Dünyayı ve yaşamı derinden tanımak ister. Daha çok erkeklere özenir. Bir Divan düzenlemişse de, O divan henüz ele geçmemiştir.¹⁶

Arapça ve Farsça eğitimi de almış olmasına rağmen, açık ve sade bir dile sahiptir. Şiirlerini çoğunlukla Türkçe yazar. Zeynep Hatun, şair olarak kabul görebilmek için, o dönemin koşulları altında kadın şairlerin duygularını kendi deyimiyle mertçe anlatmasını ister. Hislerini, kadının yapısındaki inceliklerin yerine, bir erkek gibi anlatmasını ister ve öyle yapar. Böylece daha bilge kabul edilebileceğini düşünür, savunur.¹⁷

Zeynep Hatun H. 879/M. 1474-5 yılında Amasya'da ölmüştür. Bursalı Tahir Bey, şehrin Selâmet Hatun diye anılan yöresinde gömülü olduğunu yazmıştır. Ancak şairin divânı gibi bu mezar da zamanımıza kalamamıştır.

Sehî Bey "Heşt Behişt" adlı tezkiresinde Zeynep Hanım'dan:

"Ulûmu tertib üzere görmüş, ilm-i edvarda ser-âmed, fûnûn-i ş'irde bî-manend, nice maârifte mâlik hatundu" diyerek gördüğü düzenli öğrenimden, musiki ilminde baş çektiğinden ve şiir ferilerinde benzeri olmadığından geniş kültüründen övgüyle bahsetmektedir. Bu ifâdeden Zeynep Hatun'un musikide de yetenek sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Lâtifi ise Tezkiretû's-Şu'arâ'sında "Nâdire-i hikmet-i Rabbehu Zeyne'n-nisâ" Tanrımızın hikmetinin az bulunuru, kadınlığın süsü kelimeleriyle şairi överek söze başlamış, "Sâhib-i iffet duhter-i dûşize ve muhaddere-i pâkize idi. Cins-i ünsâda ve sınıf-ı nisvânda nâdire-i rûzgâr ve mestûre-i pür-iştihârdır" diyerek iffet sahibi, el değmemiş kız, temiz kadın, kadınlık cinsinde devrin az bulunuru, şöhretle dolu, açık saçık gezmeyen kadın olarak tanıtmıştır. Şâirdeki yeteneği fark eden babası tarafından her türlü ilim ve fennin kendisine öğretildiğini, Farsça divânlar ve Arapça kasideler okutulduğunu, sonra kendisinin de Türkçe ve Farsça şiir yazmaya başladığını ve Sultan II. Mehmed adına divân düzenleyip pâdişâha arz ettiğini yazmıştır.¹⁸

⁷ Cunbur, a. g. e., s. 16

⁸ Mustafa Sever, Divan'dan günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi, Yön yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 9

⁹ Tamsöz, a. g. e., s. 9

¹⁰ Emin Bilir, Osmanlı Kadın Şairleri, Yüzyüze Yayınları, İzmit, 2005, s. 13

¹¹ Cunbur, a. g. e., s. 16

¹² Nihal Alp, Osmanlıda Kadın Şairler, Büyük Anadolu Medya Grup, Ankara, 2014, s. 3

¹³ Tamsöz, a. g. e., s. 9

¹⁴ Bilir, a. g. e., s. 13

¹⁵ İspirli, a. g. e., s. 33

¹⁶ Mehmet Aydın, Ne Yazıyor Bu Kadınlar, İlke Yayınları, Ankara, 1995, s. 17

¹⁷ Alp, a. g. e., s. 3

¹⁸ Cunbur, a. g. e., s. 16

3. ŞİİRLERİ

كشفت ايت نقابكى یرى كوكل منور ايت
 بو عالم عناصر فردوس انور ايت
 دپرت لبني جوشه كتور حوض كوثرى
 عنبر صاچنى چوز بو جهانى معطر ايت
 خطك برات يازدى صبایه دیدی كه تیز
 وار ملكت خطابله چینی مسخر ايت
 آب حیات اولمیجق قسمت ای كوكل
 بيك بیل كركسه خضر ایله سیر اسکندر ايت
 زینب قومیلی زینت دنیايه زن كبی
 مردانه وارساده اولوب ترك زیور ايت¹⁹

Gazel

Mef'ûlü fe'îlatü mefâ'îlü feûlün

Keşfet nikahını yeri göğü münevver et
 Bu âlem anâsırı firdevs-i enver et
 Depret lebini cûşe getir havz-ı kevseri
 Anber saçını çöz bu cinanı muattar et
 Hattın berât verdi sabâ yeline dedi
 Tez er Hatay'a Çin'i tamam et müsehhar et
 Yâra yolunda aşk ile derdinden ölenin
 Kim der sana ki hecr ile canın mükedder et
 Zeynep çü dost zülfü gibi tarumarsın
 Divane olma şiirini divan ü defter et²⁰

Nesre Aktarımı

Aç yüzünün örtüsünü yeri göğü aydınlat
 Bu maddeler dünyasını nurlu cennet et
 Dudaklarını kımıldat kevser havuzunu coştur
 Amber (Kokulu) saçını çöz, bu dünyayı kokularla doldur
 Yüzündeki tüyler, sabah yeline ferman yazdı ve dedi:
 Çabuk git Hatay ile Çin ülkelerini zaptet
 Sevgiliye, yolunda aşk ile derdinden ölenin
 Ayrılıkla canını kederli et diye kim söyler?
 Zeynep, dost (sevgili) saçları gibi darmadağınkımsın
 Deli olma, şiirlerini divan ve defter (durumuna) getir.²¹

Şiirin bir başka açıklaması da şu şekildedir:

Aç Yüzünün Örtüsünü

Aç yüzünün örtüsünü yeri göğü aydınlat

¹⁹ Ahmed Muhtar, Şair Hanımlarımız, Matbaa Sefave Enver, İstanbul, 1893, s. 16

²⁰ Sever, a. g. e., s. 9

²¹ Sever, a. g. e., s. 10

Bu unsurlar alemi olsun parıltılı bir cennet
 İki cihanda da bir nesne dilememişim
 Tanrım bana sevgilinin yüzünü lütfet
 Dudaklarını kımıldat Kevser Havuzunu coştur
 Amber saçını çöz bu cihanı kokulara gark et
 Yar yoluna aşk ile derdinden öleni
 Kim der sana ki ayrılık ile canın kederli et
 Ayva türlerin seher yeline ferman yazdı
 Dedi tez Hıta ile Çin ülkelerini zapt et
 Ab-ı hayat olmayacak kısmet ey gönül
 Bin yıl izlesen de Hızır ile İskenderi
 Zeynep dost saçları gibi darmadağınüksin
 Deli olma şiirlerini divan ve defter et²²

**

Meral Akkent'in günümüz Türkçesine tercümesiyle şöyledir:

“ Öğren bilinmeyi, aydınlat ışığınla
 Dünyayı ve cennet bahçelerini.
 Coştur sözlerinle cennetin ırmaklarını
 Çöz saçlarını, yayılsın kokun dünyaya.
 Duyur Hatay'dan Çin'e kadar
 Yazdıklarını bir rüzgar hızıyla.
 Dertlenme sevdiğine kavuşmak için
 Çünkü demez hiç kimse, üzme artık yeter kendini.
 Zeynep, darmadağınüksin sen
 Yapma hata, topla şiirlerini, yaz divanını.
 Zeynep bırak teferruatı
 Ulaş öze, cesaretle ve de açık sözle.”²³

Şiirin farklı kişiler tarafından şerh edilmesiyle birlikte görülmektedir ki, şiir şerhinde farklı şekilde ifadeler şiire canlılık katmaktadır. Şiirde özel isimler aynı şekliyle durmaktadır ve ifade tarzları farklı şairler tarafından farklı bir şekilde ifade edilmiştir, ancak şiirin bütünlüğüne tamamıyla bağlı kalınmıştır.

Kıt'a

Mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün mefâ'ülün

Şehâ, bu sûreti zîbâ sana Haktan inâyetdir
 Sanırsın sûrei Yûsuf cemâlinden bir âyetdir
 Senin hüsnün benim aşkım, senin çevrin, benim sabrım
 Dem-â-dem artar eksilmez, tükenmez bî-nihâyetdir.²⁴

²² Bilir, a. g. e., s. 15

²³ Alp, a. g. e., s. 5

²⁴ İspirli, a. g. e., s. 35

Nesre Aktarımı

Şeha bu eşsiz görünüş sana Tanrı' dan bir bağıştır

Sanırsın Yusuf Süresi güzelliğinden bir ayettir

Senin güzelliğin benim aşkım, senin cefan benim sabrım

Durmadan artar eksilmez tükenmez bir sonsuzluktur.²⁵

Onun şiirlerinden günümüze tezkirelerde kayıtlı bir Farsça beyit ve bir kıt'a ile bir gazel kalmıştır. Farsça beyitinde:

زلف اكر نيسب هوادار قد بالايث

هجومن سرچه رومی نهدي اندر پایت²⁶

"Zülf eğer nist hevâdâr-ı kadd-i bâlâyet

Heme çun men ser-i beççe-ruy nehed ender payet"

Yâni zülf, eğer senin uzun boyunun isteklisi değilse, ben gibi çocuk yüzünün başı senin ayağındadır, diyerek ikili tezat yapar.

Nihad Sami Banarlı raks eder bir ifâdeyle söylenen bu kıt'anın Zeynep Hatun'a edebiyatımızda unutulmaz bir isim sağladığını, Yûsuf Sûresi dolayısıyla Kur'an ve tasavvuf kültürünün, musikili bir dil ve aruz anlaşmasıyla şairinin şiir sanatı hakkında fikir verecek güzellikte olduğunu ifade eder.²⁷

4. SONUÇ

15. yüzyılda pek çok meşhur erkek şair yer almaktadır, şairler yaşadıkları dönemde çok önemli eserler vermişlerdir. 15. Yüzyılda ilk kadın şair ve eseri ilk bulunan şari Zeynep Hatun'dur. Zeynep hatun çok iyi bir eğitim almıştır, ona eğitimini babası vermiştir. Zeynep Hatun, yaşadığı yüzyılda çok önemli dillerden olan Arapça ve Farsça eğitimi almıştır ve Farsçayı çok iyi bilmektedir. Zeynep Hatun, yaşadığı dönemin en meşhur şairlerinden olan Mihri ile de karşılıklı şiirler yazmıştır.

Türkiye'de divan edebiyatını anlatan kitaplarda kadın şairler ile alakalı çeşitli kitaplar yazılmıştır. Ayrıca kadın şairler ile ilgili de lisans, yüksek lisans çalışmaları da yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda Zeynep Hatun'un bilinen şiirleri ile birlikte hayatı hakkında da benzer yazılar yazılmıştır. Zeynep Hatun ile ilgili Osmanlı arşiv kaynaklarından daha fazla bilgi araştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alp, N. (2014). Osmanlıda Kadın Şairler, Büyük Anadolu Medya Grup: Ankara

Aydın, M. (1995). Ne Yazıyor Bu Kadınlar, İlke Yayınları: Ankara

Banarlı, N. S. (1983). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 1. Cilt, M.E.B. Yayınları: İstanbul

Bilir, E. (2005). Osmanlı Kadın Şairleri, Yüzyüze Yayınları: İzmit

Cunbur, M. (2011). Osmanlı Dönemi Türk Kadın Şairleri, Türk Kadınları Kültür Derneği, Sarıyıldız Ofset: Ankara

İspirli S. A. (2007). Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı, Salkımsöğüt Yayınları: Erzurum

Muhtar, A. (1893). Şair Hanımlarımız, Matbaa Sefa ve Enver: İstanbul

Sever, M. (1993). Divan'dan günümüze Türk Kadın Şairler Antolojisi, Yön Yayıncılık: İstanbul

Tamsöz, B. (1994). Osmanlıdan Günümüze Kadın Şairler Antolojisi, Ayyıldız Yayınları: Ankara

²⁵ Bilir, a. g. e., s. 16

²⁶ Muhtar, a. g. e., s. 17

²⁷ Cunbur, a. g. e., s. 17